

УДК 336.177.18.003.13

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

С. Онисько, к. е. н., професор,

М. Кіц, асистент

Львівський національний аграрний університет

© С. Онисько, М. Кіц, 2014

Онисько С., Кіц М. Концептуальні засади формування ефективної системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств

Розкрито питання формування ефективної системи, заходів і механізму бюджетного фінансування сільськогосподарських підприємств. Визначені проблеми державної підтримки та шляхи їх вирішення як на державному, так і регіональному рівнях. На основі аналізу наукових досліджень запропоновані напрями та стадії системи державної підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: державна підтримка, державне регулювання, бюджетне фінансування, сільське господарство, розвиваючі субсидії, стратегія.

Onys'ko S., Kits M. Conceptual principles of forming of the effective system of state support of agricultural entities

The question of forming of the effective system, measures and mechanism of the budgetary financing of agricultural commodity producers are exposed in the article. Certain problems of state support and ways of their decision are both on state and to regional levels. On the basis of analysis of scientific researches the offered directions and stages of the system of state support of development of agricultural enterprises.

Key words: state support, government control, budgetary financing, agriculture, developing subsidies, strategy.

Онисько С., Кіц М. Концептуальные принципы формирования эффективной системы государственной поддержки сельскохозяйственных предприятий

Раскрыт вопрос формирования эффективной системы, мероприятий и механизма бюджетного финансирования сельскохозяйственных предприятий. Определены проблемы государственной поддержки и пути их решения как на государственном, так и региональном уровнях. На основе анализа научных исследований предложены направления и стадии системы государственной поддержки развития сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: государственная поддержка, государственная регуляция, бюджетное финансирование, сельское хозяйство, развивающие субсидии, стратегия.

Постановка проблеми. Важливою ланкою агропромислового комплексу нашої країни є сільське господарство. З огляду на свої специфічні особливості для ефективного функціонування воно потребує всебічної активної підтримки держави. Без такої аграрний сектор не має змоги динамічно розвиватися і бути конкурентоспроможним у сучасних умовах ринку.

Визначення особливостей державної підтримки сільського господарства в системі державного регулювання АПК та розробка

механізму такої підтримки забезпечить умови підвищення ефективності використання ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції. Проблема полягає в тому, що внаслідок трансформаційних перетворень, які відбуваються як в економічній, так і суспільній сферах, виникає об'єктивна необхідність формування ефективно діючого та гармонійно сформованого механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема державного регулювання агропромислового виробництва і його підтримки перебуває під пильною увагою учених-аграріїв: В. Андрійчука, В. Бойка, П. Гай-дуцького, С. Кваші, Б. Кваснюка, Ю. Лузана, В. Месель-Веселяка, О. Могильного, Б. Пас-хавера, П. Саблука, А. Стельмашука, Г. Че-ревка, Л. Шкварчука та ін. Учені обґрунтували необхідність державної підтримки аграрної сфери, запропонували шляхи її вдосконалення. Водночас теоретичні та методологічні аспекти проблеми застосування різних важелів механізму державної підтримки залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого опрацювання.

Як зазначає Ю.Я. Лузан, систему державної підтримки необхідно розглядати не лише із фінансової, бюджетної сторони, а й передбачати заходи організаційно-економічного спрямування [1]. Малодосліджуваною залишається проблема організаційно-економічно-го забезпечення фінансових відносин держави і сільськогосподарських товаровиробників у напрямі вдосконалення критеріїв розподілу її фінансових ресурсів та їх ефективного використання [2].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження стало окреслення особливостей державної підтримки сільськогосподарських підприємств у системі державного регулювання АПК та механізму вдосконалення їх бюджетного фінансування.

Виклад основного матеріалу. Метою державного регулювання сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі є сприяння підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняного сільського господарства в ринкових умовах. З урахуванням сучасних умов господарювання заходи державної підтримки розширені, їх можна згрупувати за цільовою ознакою так:

– державне регулювання, яке охоплює методи, що не спрямовані безпосередньо на аграрний сектор економіки, але впливають на його функціонування;

– підтримка сільськогосподарських підприємств, до якої належать різні субсидії, компенсаційні та страхові платежі за збитки, пов'язані зі стихійними лихами;

– компенсація витрат як засіб субсидування та пільгового оподаткування у придбанні оборотних коштів, субсидування виплат відсотків за кредитами і страховими програмами;

– цінове регулювання, включаючи підтримку внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію, державні закупівлі сільськогосподарської продукції, митне і тарифне регулювання;

– сприяння розвитку виробничої інфраструктури, включаючи фінансування заходів довгострокового характеру;

– реалізація регіональних програм розвитку агропромислового виробництва [3; 4].

Перелічені заходи дають змогу забезпечити: зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, підвищення їх якості та конкурентоспроможності; зростання доходів галузей і товаровиробників АПК; формування ефективно функціонуючих ринків сільськогосподарської продукції та розвиток їх інфраструктури; розширення економічних і торговельних можливостей вітчизняних товаровиробників агропромислового комплексу; моніторинг цін на сільськогосподарську і промислову продукцію; створення сприятливих умов зростання інвестицій у сферу сільського господарства; підтримку розвитку сільських територій на основі підвищення фінансової стійкості товаровиробників, диверсифікації зайнятості та джерел доходів сільського населення.

Основним принципом державного регулювання аграрного ринку є опосередковане чи непряме регулювання цін через вплив на попит, пропозицію і конкуренцію. Формування ринкового середовища в аграрному секторі повинно передбачити не відмову держави від функцій управління і планування розвитку економіки, а базуватися на органічному поєднанні ринкових механізмів з ефективним державним втручанням [5]. Саме тому функціонування сільськогосподарського виробництва і агропродовольчих ринків ґрунтується на системі державного регулювання і підтримки.

На державному рівні доцільно забезпечити: створення сприятливого інвестиційного клімату; розвиток лізингової

діяльності; узгодження цінової, податкової і кредитної політики; створення спільних підприємств із пайовою участю іноземного капіталу; підвищення ролі амортизаційних відрахувань як одного з основних джерел фінансування; цільове бюджетне фінансування; субсидування з посиленням контролю з боку держави за цільовими витратами бюджетних коштів тощо. Для поліпшення державного регулювання у сфері реалізації державної регіональної політики передбачається удосконалити державне стратегічне регіональне планування, яке б дало змогу точніше й обґрунтованіше визначити основні довгострокові та поточні пріоритети регіонального розвитку [6].

У сфері державної підтримки агропромислового комплексу України можна виділити такі основні напрями: розробка та реалізація різних програм розвитку сільського господарства; підтримка сільськогосподарських товаровиробників за рахунок різного виду дотацій, субсидій і субвенцій; надання виробникам кредитів і позик на пільгових умовах; страхування аграрної галузі; розвиток експортного потенціалу.

Вжиті державою заходи поки що не сприяють підвищенню ефективності системи регулювання економічних відносин між основними суб'єктами аграрного ринку: сільськогосподарськими підприємствами, переробними підприємствами, обслуговуючими і торговельними організаціями. Це зумовлює необхідність розробки комплексу соціально-економічних заходів, формування механізму їх реалізації у соціально орієнтованій ринковій економіці.

На державному рівні передбачається вирішення таких проблем, як розробка загальних принципів аграрної політики та заходів, спрямованих на підтримання продовольчої безпеки країни; створення в сільському господарстві оптимального ресурсного потенціалу; забезпечення паритету цін між продукцією сільського господарства та інших галузей; регулювання кредитно-фінансових і податкових відносин.

На регіональному рівні повинні вирішуватися такі питання: задіяння механізмів руху засобів виробництва від менш ефективних до більш ефективних власників; реалізація антимонопольної політики і підтримки різних організаційно-

правових форм господарювання; регулювання виробництва і збуту продукції; розробка програм соціального розвитку села; залучення інвестицій; здійснення інформаційно-консультативної діяльності та аудиту в сільському господарстві [7].

Ефективність функціонування механізму державної підтримки багато в чому залежатиме від того, наскільки гармонійно і раціонально він сформований в господарюючих суб'єктах; як внутрішньогосподарський механізм реагує на виклики зовнішнього середовища; чи спроможний він ефективно використовувати можливості зовнішнього оточення. Науково обґрунтований і гармонійно сформований організаційно-економічний механізм державної підтримки повинен протистояти впливу несприятливих чинників.

На наше переконання, державна підтримка мусить мати стимуляційний, а не підтримуючий характер. Її слід розглядати як стратегічний ресурс, що дає змогу використовувати новітню техніку і прогресивні технології, впроваджувати інновації. Механізм державної підтримки повинен поєднувати в собі різні форми її забезпечення – пряму, непряму та опосередковану, гармонійне поєднання яких забезпечує додаткову стійкість та ефективність.

Розробку системи державної підтримки розвитку сільгоспідприємств слід починати з вироблення принципів положень аграрної політики. На початковій стадії – обґрунтування раціональної системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств – доцільно зосередити увагу на з'ясуванні реального стану розвитку, встановленні зв'язку між виробництвом і різними заходами щодо підтримки виробника, а також виявленні споживчих переваг, що виступають “відправною точкою”, вихідною інформацією для подальшої роботи.

Мета наступної стадії – здійснити прогноз обсягів виробництва продукції, визначити розмір бюджетних коштів, необхідних для державної підтримки, обґрунтувати концепцію розвитку галузі.

Мета третьої стадії – обґрунтувати концепцію державної підтримки, реалізацію обраної концепції на перспективу, створити

умови для ефективного функціонування та розвитку галузі.

На четвертій стадії – виявити джерела фінансування, використовуючи можливість залучення додаткових коштів, обґрунтувати параметри витрат бюджетів на розвиток сільського господарства. На завершальній – п'ятій стадії – забезпечити необхідними інформаційними ресурсами всі етапи обґрунтування.

Ефективний механізм державної підтримки формується з дотриманням таких принципів: своєчасність та випереджальний характер надання підтримки; достатність виділених бюджетних коштів; суворе виконання запланованих показників бюджетного фінансування; пріоритетність у розподілі бюджетних асигнувань; адресність і доступність держбюджетної підтримки; прозорість і гнучкість; врахування регіональних особливостей; контроль за своєчасністю, цільовим використанням і доцільністю державної підтримки [7].

Пропонуємо такі виплати сільськогосподарським товаровиробникам:

– виплати відповідно до обсягу виробництва конкретної продукції (зерна, молока, м'яса або іншого виду продукції), стимулювання якого необхідне в конкретній ринковій ситуації;

– виплати на гектар посівів (на голову худоби), які отримують сільськогосподарські товаровиробники з бюджету в результаті заходів, вжитих для підтримки виробництва певного продукту залежно від посівних площ або поголів'я тварин, для стимулювання збільшення посівних площ або поголів'я тварин;

– виплати відповідно до обсягу використаних ресурсів, які одержують сільськогосподарські товаровиробники з бюджету залежно від задіяння того чи іншого виду ресурсів (мінеральні добрива, засоби захисту рослин, комбікорми).

На наш погляд, механізм бюджетного фінансування сільськогосподарського виробництва повинен працювати так, щоб забезпечити реальне зміцнення економіки, формування умов для економічного зростання сільськогосподарських підприємств (див. рис.).

Рис. Схема механізму бюджетного фінансування сільськогосподарських підприємств*
*Джерело: розробка автора.

Пропонований механізм бюджетного фінансування передбачає застосування підтримуючих поточне виробництво субсидій та спрямованих на довгостроковий розвиток розвиваючих субсидій, які доцільно виділяти на компенсацію частини витрат з оплати відсотків за кредитами, отриманими на інвестиційні цілі, зокрема компенсацію частини витрат на придбання сільськогосподарської техніки, технічне переозброєння та ремонт тваринницьких приміщень, здійснені за власні кошти, придбання племінної худоби, лізинг сільськогосподарської техніки та інші цілі, що відповідають цілям ефективного розвитку аграрної сфери.

Ефективність державної підтримки сільського господарства як економічна категорія охоплює три рівноцінні компоненти: обсяг фінансування, його доступність та ефективність використання. Форми держпідтримки реалізуються через організаційно-економічний механізм.

Необхідно переглянути або істотно скорегувати існуючий механізм надання дотацій в сільське господарство, ввести нові види субсидій, змінити і вдосконалити вже існуючі. Система субсидування сільськогосподарських підприємств повинна стати прозорою і орієнтуватися на дотування в перерахунку на одиницю виробленої продукції (або на гектар ріллі).

Висновки. Сьогодні державна підтримка сільського господарства не є такою дієвою та ефективною, якою має бути. На наш погляд, слід передусім підвищити її наукову обґрунтованість, встановити обсяг необхідних коштів для державної підтримки виходячи з відповідних економіко-математичних моделей; вивчити ступінь відповідності балансової і реальної економічної ефективності інвестування сільськогосподарських підприємств, обґрунтувати оптимальні моделі різних типів сільськогосподарських підприємств для сільських територій і розрахувати на їх основі можливості зростання виробництва, прибутку, оплати праці та ін.

Необхідно також удосконалювати існуючу систему державної підтримки сільського господарства:

– спростити загальні умови субсидування та правила кредитування, передбачити заходи, що унеможливають зміну

ефективної відсоткової ставки кредитування в бік підвищення протягом низки років;

– максимально спростити механізм субсидування відсоткових ставок за всіма видами кредитів і відрегулювати механізм дотування тваринництва;

– розвивати систему сільськогосподарського страхування як основного елемента зниження ризиків у сільському господарстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія / Ю. Я. Лузан. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 472 с.
2. Васильчак С. В. Актуальні питання державної підтримки конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва / С. В. Васильчак, М. Б. Дацюк-Томчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2009. – Вип. 4. – С. 95-98.
3. Козлова К. Г. Державна підтримка розвитку сільського господарства / К. Г. Козлова // Вісник Харківського регіонального інституту державного управління. – 2012. – С. 1-6.
4. Черевко Г.В. Державне регулювання економіки в АПК : навч. посіб. / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.
5. Макаренко П. М. Цінова політика як фактор підвищення дохідності аграрного виробництва в умовах світової організації торгівлі / П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 44-48.
6. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/>.
7. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки / Л. А. Швайка. – К. : Знання, 2008. – 462 с.

